

Kjell Svensson

Auktoritet och autonomi

Det problem jag tänker diskutera rör förhållandet mellan politisk auktoritet och personlig autonomi. En del menar att vi har en moralisk förpliktelse att vara autonoma och att personlig autonomi är en förutsättning för demokrati. Man menar att om ett samhälle skall fatta ett demokratiskt beslut så är det ett nödvändigt villkor att de som röstar bestämmer hur de röstar utifrån ett autonomt ställningstagande. Demokrati sägs också förutsätta auktoritet. Man menar då att om ett demokratiskt samhälle skall fungera så är det nödvändigt, när väl det demokratiska beslutet är fattat, att beslutet efterlevs och tillerkännes auktoritet.

Men om det är sant att demokrati förutsätter både personlig autonomi och auktoritet så hamnar demokratin i allvarliga svårigheter, åtminstone om man får tro filosofen R P Wolff. Han hävdar nämligen att personlig autonomi inte går att förena med en legitim politisk auktoritet. Han går så långt att han menar att ett tänkt samhälle där autonomi och en legitim auktoritet skulle råda samtidigt hamnar i samma klass som den runda kvadraten och den gifta ungarlen (Wolff, 1972, s 70). Problemet kan formuleras som en motsägelse:

- (i) Demokrati är möjligt.
- (ii) Demokrati förutsätter auktoritet.
- (iii) Demokrati förutsätter autonomi.
- (iv) Autonomi och auktoritet är oförenliga.

Alla teser kan inte samtidigt vara sanna. Någon, eller några, måste vara falsk. De flesta av oss vill gärna tro att (i) är sann. Jag skall bidra till att vi kan fortsätta tro det genom att lämna den tesen åt sitt öde och i stället rikta in mina ansträngningar på att försöka visa att den sista tesen är falsk. Jag skall inte diskutera om de övriga teserna är sanna utan helt enkelt anta att så är fallet. Först skall jag säga något om begreppen auk-

toritet och autonomi. Därefter skall jag försöka visa att det går att förena personlig autonomi med en legitim politisk auktoritet.

1. Auktoritet

Det finns mycket att säga om begreppet auktoritet. Det skall jag inte göra. Men en åtskillnad man ofta gör är den mellan *de jure*-auktoritet och *de facto*-auktoritet. Med *de jure*-auktoritet menas att de styrande har en rätt att befalla och de styrda en förpliktelse att lyda. *De facto*-auktoritet innebär att de styrande rent faktiskt får de styrda att lyda. Man kan tänka sig *de jure*-auktoritet som något som råder eller inte råder i ett samhälle oavsett om någon i samhället är medveten om det. Antag att det i ett samhälle S vid en bestämd tidpunkt T råder *de jure*-auktoritet trots att ingen i S är medveten om det. Antag också att det är anarki och fullt kaos i S vid T och att det trots det råder *de jure*-auktoritet. Man kan tolka det förhållandet utifrån en moralisk ståndpunkt, som att de styrande i S vid T bör befalla och de styrda bör lyda, dvs de styrande har en moralisk rätt att befalla och de styrda en moralisk förpliktelse att lyda. Men att *de jure*-auktoritet råder är inte detsamma som att de styrda också lyder de styrandes befallningar. I så fall rör det sig om *de facto*-auktoritet. *De facto*-auktoritet kan sammanfalla med *de jure*-auktoritet, dvs i sådana fall där de styrande har en rätt att befalla och de styrda en förpliktelse att lyda och att de styrda är medvetna om att det är så samt att de styrda också lyder. Men *de jure*- och *de facto*-auktoritet är inte samma sak.

Man kan tänka sig fall där *de jure*-auktoritet råder men inte *de facto*-auktoritet (som ovan i S vid T) och man kan tänka sig fall med *de facto*-auktoritet utan *de jure*-auktoritet. Det kanske var fall som det senare som Ordförande Mao hade i åtanke när han myntade uttrycket "Politisk makt växer ut ur en gevärspipa" (1970, s 59). Men det var nog snarare så att Mao menade makt och inte *de facto*-auktoritet, vilka ju inte alls är identiska begrepp. De styrande i ett samhälle kan få de styrda att lyda med hjälp av våld och terror, men då är det inte fråga om *de facto*-auktoritet utan ren och skär makt. Innebörden av *de facto*-auktoritet behöver kanske därför preciseras, så att man med *de facto*-auktoritet menar att de styrda *tror* att *de jure*-auktoritet råder oavsett om det är så, och att det är *därför* som de styrande får de styrda att lyda.

2. Autonomi

Det anses allmänt vara någonting bra med att vara autonom och att man därför bör eftersträva det så ofta och så mycket som möjligt. Men vad innebär det att vara autonom? Wolff är förhållandevis oklar i sin redogörelse av begreppet. Jag tolkar Wolff så att han menar att begreppet autonomi är intimt sammankopplat med den moraliska plikten att ta ansvar för sina handlingar. Att en person tar ansvar innebär att hon har en fri vilja och att hon genom en kritisk deliberation försöker avgöra vilken handling hon bör välja att utföra. En person som gör detta är en autonom, enligt Wolff.

Begreppet autonomi används ofta i flera olika betydelser och det är väl osäkert huruvida det refererar till något existerande utöver den subjektiva upplevelsen av att vara autonom. Jag tror att det är näst intill omöjligt att formulera en fullständig definition i form av nödvändiga och tillräckliga villkor. Det är inte heller mitt syfte. Men jag skall med hjälp av vissa villkor försöka precisera vad Wolff menar. Han menar att en person P är autonom när P utför en handling H om (i) P beslutar att göra H, dvs utför en kritisk deliberation, och (ii) P vill göra H och (iii) P gör H och (iv) P gör H på grund av (i) och (ii).

Om man granskar dessa villkor så inser man snart att de inte är tillräckliga. En person som blir hypnotiserad att utföra en handling skulle omfattas av villkoren, men få skulle vilja beskriva den personen som autonom. Jag tänker ändå använda mig av villkoren och vill se det som att åtminstone dessa villkor måste vara uppfyllda. De uttrycker det väsentliga i begreppet autonomi, och det som jag tror Wolff är ute efter. Nämligen, att det är P och ingen annan som efter ett visst övervägande väljer vad hon bör göra.

3. Autonomi och auktoritet

Ett sätt att ta reda på om det är sant att en legitim auktoritet inte går att förena med ett bevarande av den personliga autonomin är att försöka konstruera ett motexempel. Antag därför att det finns ett kollektiv K och att alla individer i K vid en tidpunkt T_1 , då alla är autonoma, fattar ett enhälligt beslut som innebär att alla individer i K förbinder sig att följa majoritetens (M) befallningar. Antag vidare att individen P i K vid en senare tidpunkt T_2 utför den handling som M då befäller och att P gör detta just därför att M befäller P att utföra handlingar. Råder det i

detta exempel en legitim auktoritet?

Wolff tycks anse det. Han skriver:

En demokrati som är grundad på ett samhällsfördrag är utan tvivel legitim. Den är grundad på medborgarnas löften att lyda statens befallningar. Varje stat som är baserad på sådana löften är i själva verket legitim (1972, s 68).

Låt oss anta att Wolff har rätt och att det råder en legitim auktoritet. Men hur är det med den personliga autonomin? Wolff har sin ståndpunkt klar:

Ett löfte att lyda majoritetens vilja skapar en förpliktelse, men detta löfte innebär just att man ger upp sin självständighet (1972, s 42).

Wolff skulle alltså förneka att P vid T_1 kan anses vara autonom. Men är det så säkert? Låt oss gå tillbaka till de villkor som jag ställde upp tidigare och se om de är uppfyllda.

Villkor (iii) är helt klart uppfyllt, dvs P gör H. Det är lite mer oklart om de övriga villkoren är uppfyllda. Det ena villkoret säger att P vill göra H. Är det så? Det sägs inte klart ut i exemplet att P verkligen vill göra H. Man skulle kunna göra det antagandet att P vill göra H eftersom P faktiskt gör H. Mot detta kan man invända att P gör H för att M befäller det, och då är det inte H som P vill göra, utan att lyda M, vilket är något helt annat. Men man måste skilja på orsaken till att man vill x och själva faktumet att man vill x. Om jag känner en stark motvilja till att göra en handling, men ändå utför den för att tillfredsställa en kvinnas preferenser så är det en felaktig beskrivning att säga att jag inte vill göra handlingen. Jag vill göra handlingen, men inte för handlingen i sig utan för att tillfredsställa den aktuella kvinnans preferenser. Önskan att tillfredsställa kvinnans preferenser är orsaken till faktumet att jag vill göra handlingen. Därför bör man också beskriva det som att P vid T_2 vill göra H, även om orsaken till det är att P vill lyda M, ty orsaken rubbar inte faktumet att P vill göra H.

Det andra villkoret säger att P gör H på grund av att P beslutar att göra H och att P vill göra H. Villkoret skulle inte vara uppfyllt om det visar sig att P gör H på grund av någon annan anledning. En invändning är att även om P fattar ett beslut att göra H och även om P vill göra H så är det inte därför P gör H, utan P gör H därför att M befäller P att göra H. Orsaken till att P gör H är inte att P beslutar att göra H och att P vill göra H, utan att M befäller P att göra H. Villkoret skulle därmed inte vara uppfyllt.

Det finns tre skeenden att ta hänsyn till: (S1) där M befäller P att göra H (S2) där P vill göra H och fattar ett beslut att göra H och (S3) där P gör H. Invändningen går ut på att orsaken till (S3) är inte (S2) utan (S1). Är det så? Jag skulle vilja beskriva det som att (S1) är orsak till (S2) och att (S2) är orsak till (S3). Utan (S1) skulle inte (S2) ha funnits och utan (S2) skulle inte (S3) ha funnits. Man kan säga att både (S1) och (S2) är orsaker till (S3). Därmed är villkoret uppfyllt. Därför att en av orsakerna till att P gör H är då att P vill göra H och att P beslutar att göra H. Att det sedan finns ytterligare bakomliggande orsaker i orsakskedjan som leder fram till att P gör H gör varken till eller från när det gäller faktumet att (S2) är en orsak till (S3).

Det sista villkoret säger att P beslutar att göra H. Är det så? Det som händer vid T_2 är att M befäller: Gör H! Som en direkt följd av detta tänker P: M befäller att jag skall göra H, alltså gör jag H. Det verkar omöjligt för P att undvika att utföra åtminstone någon form av tankeverksamhet vid T_2 . Men är det en deliberation i den av Wolff avsedda betydelsen? Wolff avser en kritisk deliberation där man försöker avgöra vad man bör göra och inte bara blint gör det. När P gör H vid T_2 så gör P det av blind lydnad, men också som ett resultat av ett kritiskt övervägande vid T_1 . Denna tidsskillnad mellan den kritiska deliberationen och själva handlingen är tydligen tillräcklig för att P inte kan vara autonom när hon gör H vid T_2 , enligt Wolff. Även om tidsskillnaden mellan T_1 och T_2 är aldrig så liten så kan inte P vara autonom vid T_1 , därför att P:s utförande av H vid T_2 inte är sammanfogad med en kritisk deliberation angående H vid just T_2 . Om P hade utfört en kritisk deliberation vid T_2 angående H, så hade P varit autonom, även om resultatet hade blivit detsamma, dvs att P utförde H för att P ville lyda M (se Wolff, 1972, s 17—18). Men å andra sidan, vad P gör vid T_2 är ju just det som P vill göra och som hon efter moget övervägande valt att göra. Varför skall man då inte betrakta P som autonom?

Denna oenighet har sin grund i skillnaden mellan att använda begreppet autonomi som ett tidlöst formellt begrepp och som ett tidsavhängigt substantiellt begrepp (se Dworkin, 1981). Det föregående innebär att ett autonomt beslut kan ha vilket partikulärt innehåll som helst, exempelvis kan en person autonomt besluta sig för att vid en senare tidpunkt lyda någon blint och denna blinda lydnad är då ett uttryck för hennes autonomi. Det senare innebär att vissa autonoma beslut på grund av sitt innehåll kan upphäva den personliga autonomin. När P gör H så är hon autonom enligt det förra sättet att använda begreppet autonomi, men

inte enligt det senare sättet. Det senare sättet får dock orimliga konsekvenser, så t ex är jag då inte autonom när jag varje morgon väljer att dricka te i stället för kaffe eftersom jag inte varje morgon utför en kritisk deliberation om jag just den morgonen skall välja teet, utan bara gör det som en vana och en följd av ett moget övervägande vid en tidigare tidpunkt. Det föregående sättet att använda begreppet autonomi ter sig för mig rimligare. När P vid T_2 gör H så är det ett uttryck för P:s personliga autonomi. P utför en autonom handling när P gör H vid T_2 . Alla Wolffs villkor, som jag tolkat dem, är uppfyllda. P fattar ett beslut (en kritisk deliberation) att göra H, P vill göra H, P gör H och P gör H på grund av sitt beslut och sin vilja att göra H. Den tidsskillnad som finns mellan den kritiska deliberationen och själva utförandet av handlingen är ingen rimlig anledning för att inte beskriva P som autonom. □

Litteratur

- Dworkin, G: "The concept of autonomy", *Science and Ethics*, ed Haller, R, Rodopi, Amsterdam, 1981.
- Ericsson, L O: "Om politikens gränser", *Filosofisk tidskrift*, nr 3, 1980.
- Mao Tsetung: *Citat ur ordförande Mao Tsetungs verk*, Danelius, 1970.
- Peters, R S: "Authority", *Political Philosophy*, ed Quinton, A, Oxford U P, 1967.
- Pritchard: "Wolffs anarchism", *The Journal of Value Inquiry*, 1973.
- Smith, M B E: "Wolffs argument for anarchism", *The Journal of Value Inquiry*, 1973.
- Tännsjö, T: "Against personal autonomy", Stencil, Filosofiska institutionen, Stockholms universitet.
- Tännsjö, T: *Demokrati och proletär revolution*, Doxa, 1977.
- Winch: "Authority", *Political Philosophy*, ed Quinton, A, Oxford U P, 1967.
- Wolff, R P: *In defense of anarchism*, Harper & Row, 1976.
- Wolff, R P: *Demokrati och självständighet. Ett försvar för den filosofiska anarkismen*, Studentlitteratur, Lund, 1972.
- Wolff, R P: "Reply to Professors Pritchard and Smith", *The Journal of Value Inquiry*, 1973.